Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Demografske i etničke promjene u Bosni i Hercegovini od 2013. do 2024. godine: Demografske

Pejanović, Mirko Husić-Mehmedović, Melika

2025

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/833

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

https://bastina.anubih.ba/

DOI: 10.5644/PI2025.219.06

DEMOGRAFSKI I VJERSKI ASPEKTI ISELJAVANJA HRVATA IZ BIH 2013.-2024. GODINE

Franjo Topić[*]*, Dražen Janko*[**]

Sažetak

Iseljavanje Hrvata iz Bosne i Hercegovine u razdoblju od 2013. do 2024. godine predstavlja jedno od najozbiljnijih društvenih, demografskih i duhovnih pitanja s kojima se suočava ova nacionalna zajednica. Ovaj proces nije samo statistička činjenica o gubitku stanovništva, već složen fenomen s višestrukim posljedicama za hrvatsku prisutnost u BiH kao i za cijelu BiH. Demografski aspekt ogleda se u naglom padu broja Hrvata, posebice mladih i radno sposobnih, što dovodi do depopulacije brojnih naselja, starenja populacije, smanjenja broja rođenih i sl. Prema procjenama i dostupnim podacima, stotine tisuća Hrvata napustilo je BiH u potrazi za boljim ekonomskim, društvenim uvjetima, najčešće u zemlje Europske unije, osobito Njemačku, Austriju i Irsku.

Uzroci ovog trenda duboko su ukorijenjeni u višeslojnu stvarnost BiH, obilježenu poslijeratnom nestabilnošću, neučinkovitim političkim sustavom, nedostatkom jednakopravnosti naroda, visokom razinom korupcije, te ograničenim mogućnostima za profesionalni i osobni razvoj mladih. Crkva u BiH suočena je s izazovom očuvanja zajednica koje gube brojne članove. Vjerski gledano, iseljavanje postaje prostor promišljanja o pojmovima zajedništva, nade, crkvene solidarnosti i identiteta u uvjetima migracije. U tom kontekstu, sve se više naglašava potreba za jačanjem vjerskog, kulturnog i nacionalnog identiteta.

Ovaj rad ima za cilj istražiti i prikazati demografske trendove smanjenja rađanja djece i iseljavanja Hrvata iz BiH u navedenom razdoblju, analizirati uzroke i posljedice tog procesa.

Ključne riječi: iseljavanje, Hrvati u BiH, demografija, Katolička Crkva, dijaspora, pastoral, identitet, migracije, BiH 2013.–2024.

[*] Umirovljeni profesor na Katoličkom-bogoslovnom fakultetu u Sarajevu, franjo.topic1@gmail.com

[**] Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, djanko@anubih.ba

Uvod

Iseljavanje Hrvata iz Bosne i Hercegovine predstavlja dugotrajan i kompleksan društveni fenomen koji je poprimio zabrinjavajuće razmjere. U posljednjem desetljeću, ovaj proces se intenzivirao uslijed brojnih čimbenika – od političke nestabilnosti i ekonomske nesigurnosti do dubljih egzistencijalnih i pitanja. Odlazak Hrvata iz BiH, osobito mladih i radno sposobnih, ostavlja duboke posljedice na demografsku strukturu zemlje, ali i na vjerski i kulturni život hrvatskog naroda u BiH i cijele BiH.

Ovaj rad nastoji sagledati iseljavanje Hrvata iz BiH prvenstveno u razdoblju od 2013. do 2024. godine kroz dvije komplementarne dimenzije: demografsku, koja analizira brojčane gubitke, uzroke migracija i njihove posljedice na društvo, te teološku, koja promišlja duhovni i pastoralni aspekt tog procesa, osobito iz perspektive Katoličke crkve. Kroz ovu analizu pokušat će se ukazati na dubinu problema te otvoriti prostor za promišljanje mogućih odgovora i pastoralnih strategija koje bi mogle doprinijeti očuvanju prisutnosti i Hrvata i katolika u BiH.

Povijesni kontekst i metodološki okvir

Kako bismo razumjeli suvremeni val iseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine, nužno je sagledati i njegovu širu povijesnu pozadinu te jasno definirati metodološki pristup. Migracijski tokovi Hrvata iz BiH imaju svoje korijene još u ratnom i predratnom razdoblju 1990-ih. Potpisivanje Daytonskog mirovnog sporazuma 1995. godine donijelo je stabilizaciju zemlje i omogućilo povratak dijela izbjeglica, no demografske promjene su se nastavile. Drugi značajan period intenzivnijeg iseljavanja Hrvata, koji je utjecao na demografsku sliku, obuhvaća razdoblje od 2004. do 2013. godine, kada je Republika Hrvatska pristupila NATO savezu (2009. godine) te konačno Europskoj uniji (2013. godine). Članstvo Hrvatske u EU omogućilo je veću mobilnost hrvatskim državljanima iz BiH, koji posjeduju i hrvatsko državljanstvo i dokumente, te im olakšalo pristup zapadnoeuropskom tržištu rada. Posljednje promatrano razdoblje, od 2013. do 2024. godine, karakterizira produbljivanje iseljavanja, dodatno potaknuto stalnim političkim tenzijama u BiH.

Izvori podataka korišteni u ovom radu uključuju službene statistike Agencije za statistiku BiH i Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (prema popisu iz 2013. za BiH, popisu iz 2021. za RH, te dostupnim procjenama i godišnjim statistikama do 2024. godine). Drugi izvori su crkvena glasila i

izvješća biskupija (Vrhbosanske i Mostarsko-duvanjske) o broju sakramenata, promjenama u statusu župa te pastoralnim aktivnostima u dijaspori. Korištena je i sekundarna literatura, uključujući radove relevantne za demografiju i migracije, poput: Babić, M. (2019). Migracije u Bosni i Hercegovini: uzroci i posljedice. Sarajevo: Fakultet političkih nauka; Komarica, F. (2017). Ostati svoj na svome. Banja Luka: Biskupski ordinarijat Banja Luka; Kukić, S. (2023). Demografski izazovi u BiH: između statistike i politike. Mostar: Fakultet društvenih znanosti; Mijić, A. (2022). Demografske promjene i hrvatska zajednica u BiH. Zagreb: Institut za migracije i narodnosti; Puljić, Ž. (2018). Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata u vremenu iseljavanja. Glas Koncila, 36(19), 3-5; Topić F. (2021) Bosna i Hercegovina naša domovina, Sarajevo-Zagreb 2021; Sesar, A. (2020). Teološko-pastoralni pristupi izazovima migracija u BiH. Mostar: Teološko-pastoralni institut; Tomić, I. (2020). Mladi i iseljavanje: sociološki uvidi. Mostar: Sveučilište u Mostaru, Filozofski fakultet; Zekanović, D. (2022). Depopulacija i socijalna disfunkcija ruralnih područja BiH. Tuzla: Centar za demografska istraživanja.

Metodologija rada uključuje kvantitativnu analizu, kojom su uspoređivani godišnji statistički podaci o broju stanovnika i migracijama te je izračunavana stopa iseljavanja. Kvalitativnom analizom obuhvaćene su studije slučaja, analiza pastoralnih dokumenata i izjava crkvenih autoriteta. Primijenjena je i komparativna metoda, kojom je analiziran položaj Hrvata iz BiH u odnosu na druge konstitutivne narode te su uspoređivani trendovi iseljavanja s onima iz drugih zemalja regije.

1. Stanje u Bosni i Hercegovini po nacionalnoj pripadnosti

Poznati demograf Massimo Livi Bacci u svojoj knjizi Storia minima della popolazione del mondo. E uno sguardo al futuro (Kratka povijest svjetskog stanovništva. Pogled na budućnost) raspravlja o demografskoj dinamici kroz povijest, ističući da ne postoji automatski mehanizam regulacije između resursa i broja stanovništva, te analizira implikacije suvremenih demografskih kretanja. U hrvatskom kontekstu, Alica Wertheimer-Baletić (2017) u svojim radovima analizira razvoj stanovništva Hrvatske i populacijske politike.

Bosna i Hercegovina je prema popisu iz 2013. godine imala 3,531.159 stanovnika (Republika Srpska 1,228.423 i Federacija BiH 2,219.220). Većinu (96,32 %) činili su pripadnici tri konstitutivna naroda: Bošnjaci (po religijskoj pripadnosti uglavnom muslimani) 1,769.592 ili 50,11 %; Srbi (po religijskoj pripadnosti uglavnom pravoslavni) 1,086.733 ili 30,77 %, te

Hrvati (po religijskoj pripadnosti uglavnom katolici) 544.780 ili 15,42 %. Srbi su pretežno koncentrirani u Republici Srpskoj (1,001.299 ili 81,51 % stanovništva entiteta; Bošnjaci 171.839 ili 13,98 %; Hrvati 29.645 ili 2,41 %). U Federaciji BiH većinu čine Bošnjaci (1,562.372 ili 70,40 % stanovništva entiteta; Hrvati 497.883 ili 22,44 %; Srbi 56.550 ili 2,55 %). Popis iz 2013. godine pokazao je izrazitu podudarnost nacionalnog i konfesionalnog identiteta stanovništva Bosne i Hercegovine (Cvitković, 2017).

Podudarnost nacionalnog i konfesionalnog identiteta kod Bošnjaka i Srba, a i kod Hrvata je gotovo potpuna. Kod Bošnjaka je konfesionalna samoidentifikacija bila za 0,6 % veća od nacionalne (Cvitković, 2017). Zanimljivo je da je broj katolika u odnosu na broj Hrvata bio manji za 0,71 % (Cvitković, 2017).

U istraživanju „Religijski i nacionalni odnosi na selu“, koje je proveo Institut za međunacionalne odnose 1987. godine, najveći postotak onih koji su se samoodredili kao „vjernik sam“ bio je među Hrvatima (55,78 %), potom Muslimanima (tadašnji naziv za Bošnjake) (37,32 %), te Srbima (18,60 %). Hrvati su pokazivali najsnažniju religijsku samoidentifikaciju, najizraženiju crkvenu religioznost, najmanje su bili skloni administrativnom odnosu prema religiji, bili su optimistični po pitanju budućnosti religije, te su pozitivno ocjenjivali utjecaj religije na nastanak i razvoj nacije (Cvitković, 2017).

1.1. Promjene u dobnoj strukturi BiH

Dobna struktura stanovništva ubraja se među najvažnije parcijalne sastavnice demografske slike, jer u velikoj mjeri određuje biološki reproduktivni potencijal populacije. Razina njezine iskorištenosti – osobito kroz stopu nataliteta – presudna je za buduće veličine fertilne i radno aktivne populacije. Zajedno sa spolnom strukturom, dobna struktura nastaje kao posljedica međudjelovanja osnovnih demografskih čimbenika, a istovremeno pruža uvid u moguće buduće smjerove kretanja nataliteta, mortaliteta i migracijskih tokova (McVey i Kalbach, 1995; Hourichi i Preston, 1988).

Dobna struktura stanovništva Bosne i Hercegovine odražava dva istodobna procesa: porast udjela osoba starijih od 65 godina i smanjenje udjela djece u dobi od 0 do 14 godina. Ovi trendovi jasno su vidljivi kada se usporede podaci o zastupljenosti glavnih dobnih skupina u ukupnoj populaciji prema popisima iz 1971., 1981., 1991. i 2013. godine, što je prikazano u sljedećoj tablici.

Tablica 1: Udio velikih dobnih grupa u ukupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine i relevantni analitički pokazatelji prema popisima stanovništva (1971.-2013.)

Godina popisa	Broj stanovnika u 000	Ukupno	Dobna struktura (%)			Prosječna dob	Indeks starosti[1]	Broj muškaraca na 1 000 žena
			0 – 14 godina	15 – 64 godina	65 i više godina			
1971.	3746	100,0	34,4	60,5	4,7	26,9	13,67	959,76
1981.	4124	100,0	27,5	66,2	6,1	29,6	22,08	989,18
1991.	4377	100,0	23,5	67,7	6,5	34,0	27,68	995,69
2013.	3531	100,0	15,4	70,4	14,2	39,5	92,33	962,97

Izvori: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, 2014; 2016.

Prema popisu iz 2013., djeca od 0 do 14 godina čine 15,4 % stanovništva, a zajedno s mladima do 19 godina udio iznosi 22,3 %. U usporedbi s 1991., broj djece gotovo se prepolovio, dok se udio osoba starijih od 65 godina više nego udvostručio, dosegnuvši 14,2 %, što ukazuje na izražen proces demografskog starenja.

Povećanje očekivanog životnog vijeka (za više od 9 godina od 1970. do 2010.) dodatno je ubrzalo starenje stanovništva. Prosječna starost porasla je na gotovo 40 godina. Očekuje se da će do 2050. više od trećine stanovništva biti starije od 60 godina (40,5 %), dok će udio djece pasti za dodatna 4 %. BiH tako ulazi u fazu „duboke starosti", što će imati snažne socio-ekonomske posljedice (npr. pritisak na mirovinski sustav, zdravstvo, tržište rada).

Ratni period (1992.–1995.) doveo je do „krnje generacije" (20–24 godine), a emigracija i mortalitet uzrokovali su pad broja u skupini 40–44 godine. Najbrojniji su pripadnici baby-boom generacije (50–54 godine). Ratna smrtnost, osobito muškaraca, narušila je spolnu ravnotežu, a u dobi 60+ dominiraju žene – tzv. „feminizacija starosti".

Stopa fertiliteta u BiH 2022. iznosila je 1,26, dok je 1952. bila 5,34. Ako fertilitet ostane ispod 1,3 kroz dulje razdoblje, populacija se može prepoloviti u 45 godina, čak i uz nižu smrtnost – što nije slučaj u BiH, gdje je i mortalitet visok. Uz stalnu emigraciju, broj stanovnika pao je na ispod tri milijuna (2.946.301) (Oslobođenje, 2023).

Prema Eurostatu, fertilitet u EU kreće se između 1,2 i 1,8, dok je za održavanje populacije potreban prosjek od 2,2 djeteta po ženi (Marković, 2016).

[1] Računa se prema formuli: $i=\frac{P_{(65+)}}{P_{(0-14)}} \cdot 100$

2. Demografski aspekti iseljavanja Hrvata iz BiH (2013.-2024.)

Bosna i Hercegovina se suočava s ozbiljnim demografskim problemima, uključujući nisku stopu nataliteta i visoku stopu mortaliteta. Iseljavanje stanovništva, naročito mladih, dodatno pogoršava demografske uvjete, smanjujući radnu snagu i potencijal za daljnji razvoj. Ovi trendovi rezultiraju starenjem stanovništva, što će imati dugoročne ekonomske i socijalne posljedice, poput nedostatka radne snage u ključnim sektorima (zdravstvo, obrazovanje, poljoprivreda) i smanjenja broja potrošača. Zemlja bilježi negativan prirodni prirast, nisku stopu nataliteta (8,1 na 1.000 stanovnika prema podacima UNDP-a za 2023.)[2] te visoku stopu mortaliteta.

Ove promjene utječu na gospodarstvo, obrazovanje i zdravstveni sektor, koji već trpe zbog manjka kvalificiranih radnika (CBBiH, 2023). Starenje stanovništva i gubitak produktivne populacije zahtijevaju hitne politike za zadržavanje mladih i stvaranje privlačnijih životnih uvjeta (UNDP, 2023).

Iseljavanje Hrvata iz BiH nije nov fenomen. Već u XX. stoljeću, osobito u vrijeme Jugoslavije, Hrvati su zbog ekonomskih a i političkih razloga masovno odlazili na privremeni rad u inozemstvo. Ratna zbivanja 1990-ih dovela su do radikalnog smanjenja broja Hrvata u BiH – prema popisu iz 1991. bilo ih je oko 760.000, dok je popis iz 2013. zabilježio oko 544.000, što je pad od gotovo 30%.

Nakon 2013. godine, iseljavanje je dodatno ubrzano, potaknuto ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju. Demografski gledano, iseljavanje Hrvata iz BiH ima dugoročne posljedice. Prema procjenama Biskupske konferencije BiH (2023), u razdoblju od 2013. do kraja 2022. godine, više od 200.000 Hrvata katolika napustilo je Bosnu i Hercegovinu. Ovaj trend posebno je izražen među mladima (Eurostat, 2023).

Razlozi za iseljavanje uključuju visoku nezaposlenost (koja je 2023. iznosila oko 32 % među mladima prema podacima CBBiH, 2023), političku nestabilnost, loše ekonomske uvjete, te osjećaj nesigurnosti (UNDP, 2023). Dugoročni učinci uključuju smanjenje udjela Hrvata u ukupnom stanovništvu, smanjenje radne snage te promjene u socijalnoj i kulturnoj strukturi, osobito u ruralnim područjima (UNDP, 2023).

[2] Izvor: https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/birth-rate-crude-per-1-000-people-wb-data.html

2.1. Vjerski aspekt iseljavanja Hrvata iz BiH (2013.–2024.)

Katolička Crkva u Bosni i Hercegovini kontinuirano upozorava na iseljavanje vjernika kao na ozbiljnu prijetnju opstanku zajednice i duhovne baštine. Iseljavanje se ne promatra isključivo kao socijalna pojava, već i kao duhovni izazov. Biskupi i pastoralna vijeća ističu da iseljavanje često nosi u sebi elemente gubitka nade i duhovne nesigurnosti. Napuštanje domovine iz osjećaja besperspektivnosti, a ne kao rezultat slobodne odluke, Crkva vidi kao znak društvene krize (Puljić, 2018).

U mnogim propovijedima i pastirskim pismima biskupa Bosne i Hercegovine naglašava se poziv vjernicima da ostanu i svjedoče svoju vjeru u sredini u kojoj su rođeni. Iseljavanje se religijski tumači i kroz biblijski motiv egzodusa – napuštanja zemlje zbog nepravednih okolnosti, ali i kroz poziv na obnovu i ostanak u vjeri (Komarica, 2017).

Vjerski aspekt iseljavanja Hrvata iz BiH povezan je s religijskim promišljanjima, osobito u kontekstu Katoličke crkve. Vjerska zajednica igra značajnu ulogu u životima Hrvata, a migracije utječu na vjeru, religijske prakse i identitet. Mnogi iseljeni Hrvati zadržavaju svoju vjersku pripadnost, no postoji rizik gubljenja kontakta s matičnim vjerskim zajednicama. Smanjenje broja vjernika u BiH, zajedno s odlaskom dijela svećenika, predstavlja izazov za Crkvu, koja se suočava s pitanjima održivosti svojih institucija i vjerskog života.

Migracija također otvara pitanje vjerskog identiteta, osobito pri integraciji u nove, često sekularizirane zemlje. Religijski aspekt iseljavanja povezan je i s institucionalnim odgovorima Katoličke crkve. Vjera igra važnu ulogu u identitetu Hrvata u BiH kao i kod ostalih naroda BiH, a iseljavanje dovodi do promjena u vjerskoj dinamici župnih zajednica. Mnogi emigranti nastavljaju prakticirati vjeru, no s vremenom može dolazi do slabljenja veze s lokalnim crkvama u domovini (Franjevačka provincija Bosna Srebrena, 2023).

Biskupi, poput nadbiskupa Tome Vukšića, upozorili su da iseljavanje ima razorne posljedice na crkvenu prisutnost u BiH, jer uz vjernike ponekad odlaze i svećenici, a župe se gase ili spajaju (Vukšić, 2021, 2022).

Hrvatske katoličke misije aktivno djeluju u brojnim zemljama, no Crkva u domovini osjeća posljedice smanjenja broja vjernika, što se očituje u zatvaranju ili spajanju župa, manjem broju mladih koji se odazivaju duhovnom pozivu, te slabljenju vitalnosti župnih zajednica (Vukšić, 2021).

Iseljavanje se unutar vjerske misli sve češće tumači kao poziv Crkvi na novu evangelizaciju, ali i na samospoznaju zajednice. Gubitak naroda iz fizičkog

prostora ne mora nužno značiti i gubitak duhovne veze, ako postoji snažna mreža solidarnosti i duhovne povezanosti između domovine i dijaspore (Sesar, 2020). Katolička teologija podsjeća da je čovjek pozvan na ostvarenje punine života, ne samo kroz materijalnu sigurnost, nego i kroz duhovnu ukorijenjenost i zajedništvo.

3. Migracijski tokovi u Bosni i Hercegovini za 2023. godinu

Demografska slika Bosne i Hercegovine nije samo obilježena migracijama, već i promjenama u nacionalnoj strukturi stanovništva. Prema popisu iz 2013. godine, Hrvati čine značajan postotak stanovništva, no broj Hrvata u BiH kontinuirano opada. Najveći broj Hrvata živi u Federaciji BiH, dok je broj Hrvata u Republici Srpskoj manji, jer su protjerani. Prema popisu iz 2013. godine, nacionalna struktura Bosne i Hercegovine uključuje Bošnjake (50,1 %), Srbe (30,8 %), Hrvate (15,4 %) i ostale narode (Agencija za statistiku BiH, 2013).

Prema dostupnim zvaničnim podatcima agencija za statistiku zemalja prijema i diplomatsko- konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine procjena ukupnog broja osoba koje žive u iseljeništvu, a koje vode podrijetlo iz Bosne i Hercegovine iznosi između 2 i 2,2 milijuna. Podatci Svjetske banke su nešto manji jer se odnose samo na prvu generaciju bosanskohercegovačkih emigranata i pozicioniraju Bosnu i Hercegovinu na 16. mjesto u svijetu po stopi emigracije u odnosu na broj stanovnika u zemlji (od ukupno 214 zemalja i teritorija obuhvaćenih u Migration and Remittances Factbook 2016). Kada govorimo o emigraciji iz Bosne i Hercegovine na godišnjoj razini, jedini podatci u Bosni i Hercegovini koji se mogu koristiti kao statistika emigracija po godinama su podatci koje vodi Agencija za identifikacijska dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine o broju osoba koje su se odjavile iz evidencije o prebivalištu i boravištu državljana Bosne i Hercegovine radi iseljenja u druge države. Prema podacima Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u 2023. godini državljanstva Bosne i Hercegovine se odreklo 2.152 osobe. Broj lica koja su starosne dobi do 35 godina i mlađe je 1.196, dok je ostatak od 956 lica starije od 35 godina. Prema istim podacima najveći broj državljana Bosne i Hercegovine odreklo se državljanstva Bosne i Hercegovine radi sticanja državljanstva Austrije (779), Njemačke (657) i Slovenije (531). (Ministarstvo civilnih poslova, 2023, 64.)

Tablica 2. Broj osoba koje su se odrekle državljanstva Bosne i Hercegovine u 2023. godini prema državi sticanja državljanstva

R. br.	Država sticanja državljanstva	Broj osoba
1.	Austrija	779
2.	Njemačka	657
3.	Slovenija	531
4.	Hrvatska	70
5.	Crna Gora	40
6.	Nizozemska	32
7.	Srbija	17
8.	Ostale zemlje	26
	UKUPNO	2.152

Ovi podatci ne mogu biti pravi pokazatelji trenda emigracije iz Bosne i Hercegovine, jer ne predstavljaju sveukupne podatke o iseljavanju iz BiH, ali ukazuju na to da su najčešće zemlje destinacije za emigrante iz Bosne i Hercegovine zemlje Europske unije, prvenstveno Hrvatska i Austrija, a zatim Njemačka i Slovenija. (Ministarstvo civilnih poslova, 2023, 58.)

Tablica 3. Broj odjavljenih osoba iz BiH u 2023. godini prema državi odredišta

R. br.	Država odredišta	Broj odjavljenih osoba (2023)
1.	Hrvatska	716
2.	Austrija	618
3.	Njemačka	533
4.	Slovenija	476
5.	Ostale zemlje	96
	UKUPNO	2.777

U izvještaju studije o migracijama navodi se da je gotovo 25 % mladih koji imaju akademski stepen bakalaureata i 24 % onih koji imaju akademski stepen magistra još uvijek nezaposleno što pokazuje značajnu nepodudarnost između potreba tržišta rada i obrazovnih programa. Podaci o emigrantima, odnosno iseljeništvu iz Bosne i Hercegovine, prema evidenciji i popisima stanovništva zemalja prijema, mogu se razvrstati u tri osnovne skupine:

1. državljani Bosne i Hercegovine,
2. osobe rođene u Bosni i Hercegovini,
3. osobe BiH porijekla, što uključuje i njihove potomke.

Kada govorimo o emigraciji iz Bosne i Hercegovine na godišnjem nivou, prema njihovim podacima, u 2023. godini, 2.777 osoba je odjavilo boravak u Bosni i Hercegovini. (Ministarstvo civilnih poslova, 2023, 58).[3]

Bosna i Hercegovina je od predratnog perioda do danas izgubila značajan dio stanovništva, što je posljedica rata, ali i kontinuiranog iseljavanja. Sva tri konstitutivna naroda bilježe pad ukupnog broja, pri čemu su Hrvati, prema nekim analizama, doživjeli najveći postotni pad (usp. Šterc, analizirano u medijima poput Slobodna Bosna, 2017, na temelju usporedbe popisa). Podatak o 544.780 Hrvata prema popisu iz 2013. (15,4 % ukupnog stanovništva) bio bi održiviji uz pozitivno prirodno kretanje. Međutim, ono je negativno, a crkveni podaci ukazuju na manji broj katolika od službenog broja Hrvata (npr. biskup Komarica je ranije ukazivao na manji broj katolika od onog prije stotinu godina, usp. Expres.hr, 2016).

Strukturni problem u BiH je i nedovoljan razvoj gradova srednje veličine koji bi mogli zadržati stanovništvo iz svojih gravitacijskih područja, što je dovelo do izravnog seljenja prema najvećim centrima ili inozemstvu (Akrap, 2024). Današnje iseljavanje, prema nekim autorima (npr. Šterc), ima potencijalno teže geopolitičke posljedice od onih iz 1970-ih, jer se događa u kontekstu prirodnog pada stanovništva i predstavlja pitanje nacionalne sigurnosti i opstanka.

Prema istraživanjima Tihomira Jurića (2016, 2018), glavni motivi za iseljavanje Hrvata iz BiH nisu isključivo ekonomski. Velikim dijelom radi se o nezadovoljstvu sustavom vrijednosti, pravnom nesigurnošću, korupcijom, nepotizmom te nedostatkom vjere u pozitivne promjene i bolju budućnost u domovini. Traži se uređen sustav koji nudi sigurnost i predvidljivost. Jurićeva istraživanja pokazuju da značajan postotak iseljenih Hrvata u Njemačkoj izražava zadovoljstvo životom u novoj sredini i ne razmišlja o skorom povratku, što ukazuje na potencijalno trajni odlazak.

2.1. Tko odlazi, a tko dolazi u Bosnu i Hercegovinu?

Odlaze mladi s obiteljima, odlaze oni koji su trebali biti biološki nositelji obnove u BiH i Hrvatskoj. Odlaze oni koji su dobili osjećaj da im je namijenjena uloga da rade za održavanje bogatstva onih koji su se obogatili u pretvorbi i privatizaciji. U isto vrijeme taj val odlazaka frustrirajuće utječe i na ljude koji ostaju. Jer oni koji ostaju počinju se pitati jesam li ja u zabludi, jesam li

[3] Izvor: Dopis Agencije za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine broj:15-01/07-10-13367-2/2023 od 09.01.2024. god.

pogriješio što ostajem? Kritična masa koja je u stanju promijeniti sve, odlazi. Odlaze oni koji bi mogli stvarati novu BiH. Ostaju poslodavci koji su prvi digli palac u zrak kada je trebalo „nagaziti" radnika u BiH, kada je izglasavan novi Zakon o radu. Isti ti danas „plaču "kako nema radnika i čude se zašto. Zanimljivo je da ne uspijevaju povući paralelu između svog zastrašivanja radnika i današnjim nedostatkom istih. Kretanje radnika je onemogućeno i zbog nepostojanja autobusnih ili željezničkih linija. Tako primjerice iz svakog hrvatskog mjesta u BiH imamo na dnevnoj bazi minimalno 5 linija za München dok je odlazak u obližnji grad unutar vlastite zemlje potpuno onemogućen (primjerice iz Orašja u Bos. Posavini nije moguće doći javnim prijevozom do Gradačca, ali do Münchena ili Beča jest). Sami možemo zaključiti i dati sebi odgovor na ovo pitanje. (Jurić, 2017.,150)

Ovakav razvoj situacije zasigurno otvara teško pitanje žele li neki da se isprazni BiH? I naravno kakva je uloga EU-a u cijeloj priči. Naime, zamjene teritorija i stanovništva nisu nepoznate u ljudskoj povijesti. Čak štoviše, UN ih smatra jednim od tri prihvatljiva načina rješavanja sukoba, ali i kao rješenje za pitanje depopulacije.

Velika pokretanja stanovništva kao ona koja su rušila brojna carstva tijekom povijesti (Rimsko Carstvo primjerice) su često kontrolirana i upravljana. Neki autori smatraju da se danas se demografskom politikom još češće osvajaju prostori. Izbjegavaju se ratovi, ali se stanovništvom kontroliraju pojedini prostori. Kroz migracije se osvaja prostor novim načinima. Znamo da su seobe stanovništva rušile carstva te kad poprime velike brojeve, nije ih moguće zaustaviti. Svako izazivanje velikih, milijunskih migracija može postati moćno oružje osvajanja.

Svjesni smo kako stanovništvo koje u jednom prostoru nestaje počinje se popunjavati nekim novim stanovništvom, htjeli mi to ili ne i zbog toga je ponašanje politički elita širom BiH prema ovom problemu nevjerojatno nemarno. Ne trebamo ići daleko u svijet da vidimo kako se stanovništvom preuzimaju teritoriji, dovoljno je pogledati primjer Srbije i Kosova. (Jurić, 2017.,150)

Povijest na našim prostorima, a napose Hrvatima nije bila učiteljica života. Hrvati su kao narod već jednom bili predziđe kršćanstva i bili iskorišteni kao vojna krajina i štit Europe, a puno toga ukazuje da se povijest ponavlja. (Jurić, 2018., 35.) Naime, kad malo bolje pogledamo, vidimo da su ekonomski i/ili „prinudni" migranti okupirali ili će okupirati cijeli tzv. Zapadni Balkan. (Jurić, 2018., 35.)

Nevladine organizacije u ističu da će do 2060. godine BiH potraživati 1 mil. stanovnika za radnu snagu. Pitanje je tko će doći i strukturalno izmijeniti čitav prostor BiH je bih danas broj oko 2,7 mil. što će za nepunu trećinu uzdrmati domaće stanovništvo. Naime, nezaposlenost, loša gospodarska situacija, korumpiranost institucija, zapostavljanje kvalitetne radne snage i ne pružanje prilika mladima, doveli su do iseljavanja „ranjivih" kontingenata stanovništva i njihovo useljavanje u bogatije, takozvane "obećane" zemlje svijeta.

Zaključna razmatranja

Rezultati popisa stanovništva iz 2013. godine pokazali su da je Bosna i Hercegovina doživjela demografski pad, koji se i dalje nastavlja. Depopulacija i starenje dominantno određuju tok razvoja njenog stanovništva, a oba procesa dodatno se dinamiziraju povećavanjem razlike između broja živorođenih i broja umrlih (u korist potonjih) iz godine u godinu, te nastavkom iseljavanja, pretežno, mladih. Uslijed takvih populacijskih tendencija, Bosna i Hercegovina se, prema relevantnim pokazateljima, rangira među demografski najkritičnije europske zemlje.

Procjene iz relevantnih izvora sugeriraju da se broj Hrvata do 2024. godine smanjio na između 450.000 i 480.000 osoba (Zovkić, 2019; Lučić, 2020). Iako nije proveden novi popis stanovništva, podaci o iseljavanju, smanjenju broja upisane djece u škole i broju krštenja upućuju na izražene depopulacijske procese.

Tablica 4. Procijenjeni broj Hrvata i katolika u BiH (1991–2024)

Godina	Broj Hrvata u BiH	Izvor
1991	760·852	Popis stanovništva 1991 (Zavod za statistiku SRBiH)
1996	oko 570·000	Procjene međunarodnih organizacija nakon rata
2001	oko 500·000	Nezvanične procjene, izvještaji Katoličke crkve
2013	544·780	Agencija za statistiku BiH (2016)
2018	oko 500·000	IDPI Mostar, nevladini izvori
2024	450·000 – 480·000	Zovkić (2019), Lučić (2020)

Iseljavanje hrvatskog stanovništva iz BiH nije ravnomjerno raspoređeno. Neke općine bilježe znatno veći pad broja Hrvata u usporedbi s drugima. Najveći pad od 1991.-2024. godine zabilježen je u sljedećim općinama:

1. Odžak – značajan pad broja Hrvata zbog ekonomske stagnacije i blizine granice s Hrvatskom.
2. Kiseljak – kontinuirano iseljavanje mladih obitelji prema Hrvatskoj i Zapadnoj Europi.
3. Usora – smanjenje broja učenika u osnovnim školama i rastuća emigracija u Njemačku i Austriju.
4. Travnik – iseljavanje iz okolnih hrvatskih sela, poput Nove Bile i Guče Gore.
5. Jajce – iako multietničko, Hrvati bilježe značajan pad broja, posebno među mlađom populacijom.
6. Bugojno – negativni demografski trendovi i slaba zastupljenost Hrvata u lokalnoj upravi.

Glavni uzroci iseljavanja Hrvata iz BiH mogu se podijeliti na: nekoliko ključnih faktora koje treba okarakterizirati kao prvenstveno ekonomske prirode radi visoke nezaposlenosti, niskih plaća, loših uvjeta rada i neizvjesnosti budućnosti u Bosni i Hercegovini. Politička nestabilnost i institucionalna neravnopravnost za Hrvate u Bosni i Hercegovini početa je već od dolaska visokog predstavnika u BiH Paddy Ashdowna i njegovih odluka u Domu naroda Bosne i Hercegovine. Slaba perspektiva za mlade ljude je treći faktor koji ne neisključiv jer u perspektivi današnjice nema jasnih planskih rješenje. Poticaji iz Hrvatske poput hrvatskog državljanstva, stipendija, mogućnosti zapošljavanja i integracije u Europskoj uniji su primamljiv apstrakt odlaska mladih ljudi.

Demografske posljedice iseljavanja za prostor Bosne i Hercegovine u uočljive prvenstveno po padu broja stanovnika i to većinom u hrvatskim krajevima poput Posavine i dijelova središnje Bosne. Starenje populacije neizbrisiva je kategorija biološkog srasta na stanovništvom, ali je problematična u svojoj preobuhvatnosti i vidljivosti. Pad nataliteta te zatvaranje škola i institucija u manjoj mjeri najvidljiviji je destruktivni pokazatelj opadanja broja stanovništva. Posljednja četvrta kategorija koja ima dugotrajne i dalekosežne posljedice jest gubitak radne snage i stručnjaka u mnogim poljima koja će vremenom predstavljati najveći problem i dovesti do potrebe zapošljavanja radnika iz zemalja "trećeg svijeta".

U uvjetima visokih troškova života u Bosni i Hercegovini, hipernezaposlenosti, siromaštva i socijalne isključenosti, posebno osoba u dvadesetim i tridesetim godinama, proširenje obitelji bi u mnogim slučajevima pogoršalo njihov ionako nezavidan materijalni položaj. Problem nezaposlenosti, koji je među

mladima poprimio epidemiološke razmjere, osim što utječe na odluku o sklapanju braka i rađanju, snažan je repulzivni faktor koji će i u narednom periodu poticati iseljavanje iz države te se tako gubi ljudski kapital čime biva ugrožena perspektiva društvenog razvoja Bosne i Hercegovine.

Literatura:

Knjige i službene publikacije:

- Agencija za statistiku BiH. (2013). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u BiH 2013: Rezultati. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH.
- Agencija za statistiku BiH. (2016). Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Bosni i Hercegovini 2013. godine: Rezultati popisa. Sarajevo: Agencija za statistiku BiH.
- Biskupska konferencija BiH. (2023). Godišnje izvješće o kretanju broja katolika u BiH. Sarajevo: BK BiH.
- Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH). (2023). Tržište rada i zaposlenost: Statistički pregled. Sarajevo: CBBiH.
- Franjevačka provincija Bosne Srebrene. (2023). Godišnje izvješće o vjernicima i župama u BiH. Sarajevo: Franjevačka provincija.
- Horiuchi, S., & Preston, S. H. (1988) "Age-specific growth rates: The legacy of past population dynamics". Demography, 25(3), 429–440.
- Keyfitz, N. (1971) "On the momentum of population growth". Demography 8(1):71-80.
- Ivanda, K. (2017). Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. Političke analize, (31), rujan.
- Jurić, T. (2018). Iseljavanje Hrvata u Njemačku: Gubimo li Hrvatsku? Zagreb: Školska knjiga.
- Komarica, F. (2017). Ostati svoj na svome. Banja Luka: Biskupski ordinarijat Banja Luka.
- Krešić, M. (2022). Iseljavanje Hrvata iz BiH – uzroci i posljedice. Hercegovina: znanstveni časopis za kulturu i povijest, (18), 55–77.
- Lučić, I. (2020). Nestanak naroda: demografija Hrvata u BiH. Zagreb: Matica hrvatska.
- Maalouf, A. (2002). U ime identiteta. Zagreb: Prometej.
- Marković, L. (2016). Europa na raskrižju. Čovjek postmoderne i njegovi problem. Sarajevo-Zagreb.

- Mesić, M. (2002). Međunarodne migracije: tokovi i teorije. Zagreb: Zavod za sociologiju.
- Murray, D. (2016). Čudna smrt Europe: Imigracija – Identitet – Islam. Zagreb.
- Nejašmić, I. (2005). Demografija: Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima (2. izd.). Zagreb: Školska knjiga.
- Pejanović, M. (2005). Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu. Sarajevo: Šahinpašić.
- Puljiz, V., Tica, J., & Vidović, D. (2014). Migracije i razvoj Hrvatske: Podloga za Hrvatsku migracijsku strukturu. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Puljić, Ž. (2018). Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata u vremenu iseljavanja. Glas Koncila, 36(19), 3–5.
- Sesar, A. (2020). Teološko-pastoralni pristupi izazovima migracija u BiH. Mostar: Teološko-pastoralni institut.
- Statistički bilten stanovništva Federacije Bosne i Hercegovine od 1996–2006. (2008). Sarajevo: Federalni zavod za statistiku.
- Šterc, S. (2018). Velike migracije – sigurnosna prijetnja hrvatskom prostoru? Zagreb.
- Tocqueville, A. de. (2010). Democracy in America (Vol. I, E. Nolla, Ed.). Indianapolis: Liberty Fund, Inc.
- UNDP. (2023). Demografski izazovi i migracije u BiH: Analiza i preporuke. Sarajevo: UNDP BiH.
- Topić F. (2021) Bosna i Hercegovina naša domovina, Sarajevo-Zagreb.
- Volf, M. (1998). Isključenje i zagrljaj. Zagreb: STEPress.
- Vukšić, T. (2021). Crkva i identitet Hrvata u BiH. Sarajevo: Vrhbosanska nadbiskupija.
- Vukšić, T. (2022). Govori i poruke biskupa u vremenu krize. Sarajevo: Nadbiskupski ordinarijat.
- Wertheimer-Baletić, A. (1999). Stanovništvo i razvoj. Zagreb: Mate d.o.o.

Članci iz časopisa i internetski izvori:

- Ivanda, K. (2017). Demografija Hrvatske: stanje, zablude i perspektive. Političke analize, (31), rujan. https://hrcak.srce.hr/191857
- Krešić, M. (2022). Iseljavanje Hrvata iz BiH – uzroci i posljedice. Hercegovina: znanstveni časopis za kulturu i povijest, (18), 55–77. https://hrcak.srce.hr/clanak/414783

- Puljić, Ž. (2018). Pastoralni izazovi Crkve u Hrvata u vremenu iseljavanja. Glas Koncila, 36(19), 3–5. https://www.glas-koncila.hr/pastoralni-izazovi-crkve-u-hrvata-u-vremenu-iseljavanja/
- UNDP. (2023). Demografski izazovi i migracije u BiH: Analiza i preporuke. Sarajevo: UNDP BiH. https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/demografski-izazovi.html

ANU BiH АНУ БиХ

DEMOGRAPHIC AND RELIGIOUS ASPECTS OF EMIGRATION OF CROATS FROM BIH FROM 2013-2024. YEAR

Abstract

The emigration of Croats from Bosnia and Herzegovina in the period from 2013 to 2024 represents one of the most serious social, demographic, and spiritual issues facing this national community. This process is not merely a statistical fact concerning population loss, but a complex phenomenon with multiple consequences for the Croatian presence in Bosnia and Herzegovina, as well as for the country as a whole. The demographic aspect is reflected in the sharp decline in the number of Croats, especially young and working-age individuals, leading to the depopulation of numerous settlements, an aging population, and a decrease in birth rates. According to estimates and available data, hundreds of thousands of Croats have left Bosnia and Herzegovina in search of better economic and social conditions, most often migrating to European Union countries, particularly Germany, Austria, and Ireland.

The causes of this trend are deeply rooted in the multilayered reality of Bosnia and Herzegovina, marked by post-war instability, an inefficient political system, a lack of equal rights among the constituent peoples, high levels of corruption, and limited opportunities for the professional and personal development of young people. The Church in Bosnia and Herzegovina is faced with the challenge of preserving communities that are losing many of their members. From a religious perspective, emigration becomes a space for reflection on the concepts of community, hope, ecclesial solidarity, and identity in the context of migration. In this context, the need to strengthen religious, cultural, and national identity is increasingly emphasized.

The aim of this paper is to explore and present demographic trends in declining birth rates and the emigration of Croats from Bosnia and Herzegovina during the stated period, as well as to analyze the causes and consequences of this process.

Keywords: emigration, Croats in Bosnia and Herzegovina, demography, Catholic Church, theological approach, diaspora, pastoral care, identity, migration, BiH 2013–2024